

TABAC I SALUT

EL PAPER CANVIANT DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

ESTEVE FERNÁNDEZ

A partir de mitjan segle xx diversos estudis van mostrar que l'hàbit de fumar cigarrets estava relacionat amb l'augment de la incidència del càncer de pulmó. A partir d'aquell moment, la indústria del tabac es va sentir amenaçada i va utilitzar els mitjans de comunicació per contrarestar els efectes que aquesta mena d'estudis generaven en la població. Des d'aquesta perspectiva, el present article revisa el paper dels mitjans de comunicació en la difusió de la informació sobre el tabac i l'evolució que aquest enfocament ha tingut en el control del tabaquisme.

Paraules clau: tabac, tabaquisme, mitjans de comunicació, publicitat, grups de pressió.

■ SABEM QUE EL TABAC ÉS PERJUDICIAL

Segur, molt segur, que quasi qualsevol article o assaig que llegim o escriguem sobre el tabac començarà amb una frase com ara «El consum de tabac mata quasi sis milions de persones cada any, i s'estima que causarà mil milions de morts durant el segle XXI» (Atusingwize, Lewis i Langley, 2015). I això se sap ja des de fa unes quantes dècades. Va ser a començament de 1960 quan dos informes titulats «Smoking and Health» [“El fumar i la salut”] van corroborar l'existència d'una relació causal entre el consum de tabac, el càncer i altres malalties. El primer dels informes, que ha passat més desapercebut, va ser el del Reial Col·legi de Metges del Regne Unit (Royal College of Physicians, 1962) i el segon, el de Luther L. Terry, el del nord-americà, de 1964 (Surgeon General's Advisory Committee on Smoking and Health, 1964).

L'evidència s'havia anat acumulant durant les dècades precedents. El 1950 es van publicar tres articles importants sobre el risc d'emmalaltir o morir associat al consum de tabac. Tres estudis de casos i controls que van donar significat d'evidència científica a la relació entre consum de tabac i càncer de pulmó. Dos dels estudis els van dur a terme als Estats Units grups independents. L'estudi de Levin, Goldstein i Gerhardt (1950) va incloure un miler de pacients amb càncer

i 600 sense. A tots se'ls va preguntar mitjançant un qüestionari sobre els seus antecedents mèdics, la seua ocupació i distints hàbits de vida, incloent-hi el consum de tabac. L'altre estudi, publicat per Wynder i Graham (1950), va incloure 684 pacients amb càncer de pulmó i 780 pacients sense càncer també hospitalitzats. Igualment, ambdós estudis van mostrar de manera consistent que la prevalença de consum de tabac entre els casos era molt més elevada que entre els subjectes del grup control. En el tercer estudi, realitzat al

Regne Unit per Doll i Hill (1950), es van incloure 709 pacients amb càncer de pulmó i altres tants pacients sense càncer dels quals es va demanar informació emprant un qüestionari sobre el consum de tabac, l'edat d'inici al consum i el grau d'inhalació del fum. Doll i Hill també van observar una major freqüència de fumadors i que la quantitat de tabac consumida era major entre els pacients

amb càncer de pulmó que entre els subjectes del grup control.

Val la pena assenyalar que els autors dels treballs van tenir grans dificultats per a aconseguir publicar les seues investigacions perquè, a més d'utilitzar un disseny epidemiològic innovador, donaven una resposta una mica incòmoda a la pregunta sobre la causa de la tràgica epidèmia de càncer de pulmó que estava experimentant el món occidental. La prevalença de fumadors era altíssima, incloent-hi els mateixos investi-

«EL 1950 ES VAN PUBLICAR TRES IMPORTANTS ARTICLES SOBRE EL RISC D'EMMALALTIR O MORIR ASSOCIAT AL CONSUM DE TABAC»

Lady with a Lamp (1946 Version)

• The paper of medical books during the last decade of cigarette smoking has been a record of the same. The paper of the same has—of the cigarette in the world. There is no other brand of cigarette in the world that has been so widely tested as Camel. The brand tested in over 100,000 tests. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette.

According to a recent *Nationwide survey*: **MORE DOCTORS SMOKE CAMELS THAN ANY OTHER CIGARETTE**

• Men and women in every branch of medicine—111,397 in all—were asked in the nationwide study of cigarette smoking. These leading research organizations made the survey. The paper of the same has—of the cigarette in the world. There is no other brand of cigarette in the world that has been so widely tested as Camel. The brand tested in over 100,000 tests. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette.

TRY CAMELS ON YOUR "T-ZONE"

• The only full flavor and cool moisture of Camel's special blend of medium tobacco leaves to have won the same. There is no other brand of cigarette in the world that has been so widely tested as Camel. The brand tested in over 100,000 tests. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette.

CAMELS Costlier Tobacco

I do prefer LUCKY STRIKE CIGARETTE

because **Toasting removes dangerous irritants that cause throat irritation and coughing**

LUCKY STRIKE CIGARETTES

Rosalind Russell says: "L.M. is just what the Doctor ordered"

I want a cigarette with a filter I can enjoy. I read the letter below from Dr. Albert H. Meyer, M.D., and the L.M. Filter Tip Cigarette is just what the Doctor ordered for me.

ONLY L.M. FILTERS GIVE YOU ALL THIS...

1. **Shields Throat**. Has a built-in filter that shields the throat from the harsh, irritating smoke of other brands. L.M. Filter Tip Cigarettes are the only ones that do this.

2. **Keeps Mouth Fresh and Aromatic**. In fact, L.M. Filter Tip Cigarettes are the only ones that keep your mouth fresh and aromatic. L.M. Filter Tip Cigarettes are the only ones that do this.

3. **Keeps Throat Cool and Moist**. L.M. Filter Tip Cigarettes are the only ones that keep your throat cool and moist. L.M. Filter Tip Cigarettes are the only ones that do this.

4. **Keeps Throat Healthy**. L.M. Filter Tip Cigarettes are the only ones that keep your throat healthy. L.M. Filter Tip Cigarettes are the only ones that do this.

L.M. FILTER TIP Cigarettes

20,679* Physicians say "LUCKIES are less irritating" "It's toasted" Your Throat Protection against irritation against cough

LUCKY STRIKE CIGARETTES

He's one of the best men in town. While his dose may say "Give Him 2 to 4," he's actually on only 20 hours a day.

The doctor is a scientist, a diplomat, and a friendly sympathetic human being all in one, no matter how long and hard his schedule.

According to a recent *Nationwide survey*: **MORE DOCTORS SMOKE CAMELS THAN ANY OTHER CIGARETTE**

DOCTORS survey branch of medicine—111,397 in all—were asked in the nationwide study of cigarette smoking. These leading research organizations made the survey. The paper of the same has—of the cigarette in the world. There is no other brand of cigarette in the world that has been so widely tested as Camel. The brand tested in over 100,000 tests. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette.

Your "T-Zone" Will Tell You...

• The only full flavor and cool moisture of Camel's special blend of medium tobacco leaves to have won the same. There is no other brand of cigarette in the world that has been so widely tested as Camel. The brand tested in over 100,000 tests. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette. In the tests, Camel cigarettes were found to be less irritating than any other cigarette.

CAMELS Costlier Tobacco

"GIVE YOUR THROAT A VA... Smoke a FRESH ci..."

If the cigarette you have been smoking stings or burns your throat, switch to Camels and see the difference.

It's the papery dust left in tobacco by inefficient cleaning methods that makes you cough. It's the sickly, hot smoke of harsh, dried-out tobacco that burns and irritates your throat.

There is no papery dust in Camels—just the whistled away by a special vacuum cleaning process.

There are no stale, crusty, parched tobacco—the fine Turkish and mild Domestic tobaccos of which Camels are blended come to you in prime, factory-fresh condition, thanks to the Humidol Pack. This scientific germ-ole wrapping—no plain ordinary Cellophane, but moisture-proof Cellophane which keeps moist twice as much—means in all the humid areas and freshens, seals it so tightly that wet weather cannot make Camels damp, nor drought weather make them dry.

Camels are mild and more throat-friendly because they are dust-free and fresh.

Give your throat a vacation, switch to Camels for just one day. Then leave them—if you can.

CAMELS • THE CIGARETTE AFTER-TASTE

Figura 1. La indústria del tabac va utilitzar la imatge dels professionals sanitaris per publicitar les bondats d'una o altra marca de tabac, així com la seua innocuïtat. Les imatges superiors mostren diversos exemples d'anuncis de cigarrets que van ser publicats en periòdics i revistes dels Estats Units a mitjan segle xx.

«NO ÉS ESTRANY QUE LA INDÚSTRIA DEL TABAC UTILITZARA RECLAMS DE SALUT EN LA PUBLICITAT DELS CIGARRETS EN LA DÈCADA DELS CINQUANTA I SEIXANTA»

gadors (Graham va deixar de fumar el 1951 però va morir a causa d'un càncer de pulmó sis anys més tard). El mateix Graham també va vaticinar a Wynder quan preparaven l'article: «Tindràs dificultats. Als fumadors no els agrada el teu missatge. Els interessos del tabac s'hi oposaran fermament. Els mitjans de comunicació i el govern no s'inclinaran gaire a donar suport a aquestes troballes» (Thun, 2005). La cursiva és afegida encara que, segurament, el lector no la necessita, ja que aquestes paraules mostren perfectament l'important paper que fins i tot aquells intrèpids investigadors van atorgar als mitjans de comunicació.

■ LA INDÚSTRIA DEL TABAC JA HO SABIA

No és estrany que la indústria del tabac utilitzara reclams de salut en la publicitat dels cigarrets en la dècada dels cinquanta i seixanta (figura 1). Els anuncis mostraven persones considerades modèliques, com els professionals sanitaris, per publicitar les bondats d'una o altra marca de tabac, així com la seua innocuïtat.

Els mitjans de comunicació, que viuen en gran manera gràcies als ingressos de la publicitat, van acollir sense pudor (i segurament sense gaire coneixement) aquesta publicitat. El 1954, i com a resposta a altres investigacions sobre l'efecte carcinogènic directe del tabac, les tabaqueres van llançar la campanya (ara seria etiquetada de publireportatge) *A frank statement to cigarette smokers* ["Una sincera declaració als fumadors"] (figura 2) en les revistes i periòdics més importants dels Estats Units. La publicació del «*frank statement*», posant en boca d'autoritats científiques afirmacions com ara que «no hi ha proves que fumar tabac siga una de les causes» de càncer de pulmó, marca l'inici de l'estratègia de la indústria tabaquera per difondre entre la ciutadania informació errònia sobre els efectes per a la salut del tabac.

■ LA INDÚSTRIA DEL TABAC VA INTENTAR INFLUIR EN ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

La indústria del tabac va pressionar els mitjans de comunicació perquè era conscient que la cobertura mediàtica influeix en el comportament de la població. Un treball de Soto-Mas, Villalbí, Granero, Jacobson i Balcazar (2003), que va analitzar els documents interns de la indústria (que van veure la llum després dels juís

John W. Hill Papers, State Historical Society of Wisconsin

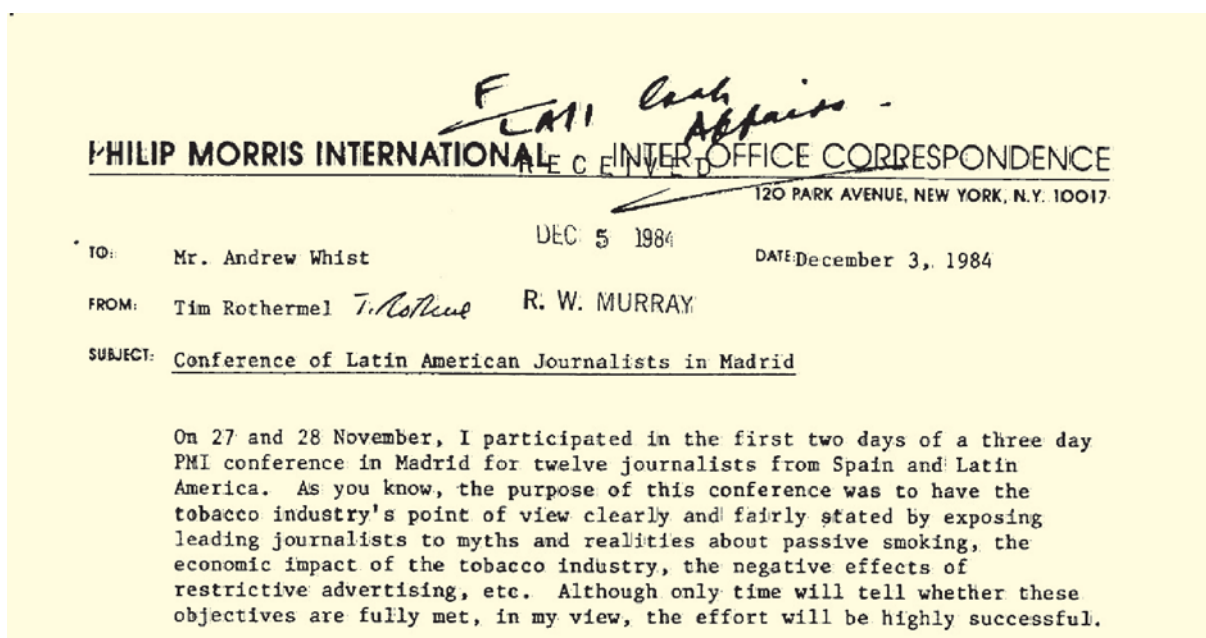
Figura 2. En resposta a les investigacions que relacionaven el tabac amb el càncer de pulmó, les tabaqueres van llançar el 1954 la campanya *A frank statement to cigarette smokers* ["Una sincera declaració als fumadors"] en revistes i periòdics. Va ser l'inici de l'estratègia de la indústria tabaquera per difondre entre la ciutadania informació errònia sobre els efectes per a la salut del tabac.

«LA INDÚSTRIA DEL TABAC
VA PRESSIÓNAR ELS
MITJANS DE COMUNICACIÓ
PERQUÈ ERA CONSCIENT
QUE LA COBERTURA
MEDIÀTICA INFLUEIX EN
EL COMPORTAMENT DE LA
POBLACIÓ»

a les tabaqueres als Estats Units i el *Master Settlement Agreement*¹ de 1998), va posar de manifest les estratègies de les tabaqueres per a «atraure» els periodistes. Per exemple, l'organització al novembre de 1984 d'una conferència a Madrid per a periodistes llatinoamericans, amb l'objectiu d'«exposar clarament el punt de vista de la indústria del tabac mitjançant l'exposició dels mites i realitats del tabaquisme passiu (figura 3),

l'impacte econòmic de la indústria del tabac, etc. a periodistes líders» (Rothermel, 1984) o l'organització de viatges de periodistes experts en temes de salut (de *La Vanguardia* i *El Mundo*) als Estats Units per a presentar-los les bondats de les activitats de Philip Morris (Winokur, 1995).

¹ Acord assolit als Estats Units el 1998 entre els advocats de 46 estats, cinc territoris, el districte de Columbia i les cinc principals companyies de tabac sobre la publicitat i la promoció dels seus productes.

Philip Morris / Legacy Tobacco Documents Library

Figura 3. Una altra estratègia utilitzada per la indústria tabaquera va ser la d'organitzar trobades en què exposar els seus punts de vista als periodistes i líders d'opinió sobre el fum en els fumadors passius, l'impacte econòmic i els efectes d'una legislació restrictiva en publicitat. La imatge mostra un document de Philip Morris sobre la conferència celebrada a Madrid el 1984, organitzada amb aquest objectiu i dirigida a periodistes llatioamericans.

S'ha investigat, mitjançant els documents mencionats o activament davant de casos d'implantació de noves mesures legislatives (lleis d'espais lliures de fum, prohibicions en cotxes), de quina manera la indústria tabaquera ha intentat influir sobre els periodistes i informadors i els mitjans de comunicació. Entre les activitats més freqüents hi ha l'organització de viatges i esdeveniments especials, normalment a llocs privilegiats i combinats amb activitats extraprofessionals, i l'elaboració de resums de premsa com a font d'informació per als periodistes (Hiilamo, Kahl i Lambe, 2009), encara que l'efecte sobre els mitjans de comunicació i els pe-

riodistes sembla més aviat escàs, amb l'excepció de les revistes econòmiques.

Un estudi als Estats Units (Pierce i Gilpin, 2001) de les notícies sobre salut i tabac en els mitjans de comunicació de masses entre 1950 i 1983 va demostrar una associació de la cobertura mediàtica amb canvis en les taxes d'abandó del tabaquisme. Per tot això, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) i el moviment de control del tabac han inclòs entre les seues prioritats denunciar les maniobres de la indústria tabaquera per a manipular els mitjans de comunicació (World Health Organization, 2000).

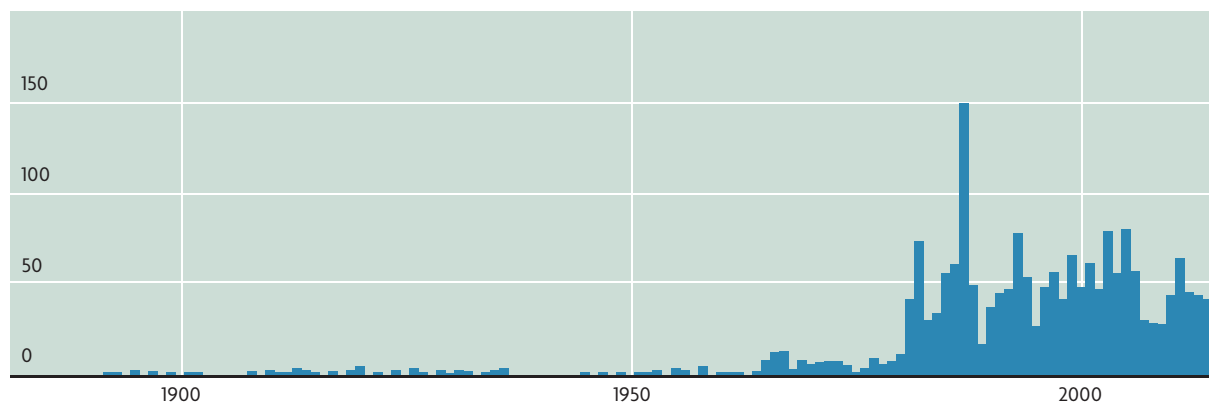

Figura 4. El gràfic mostra el nombre d'articles publicats en *La Vanguardia* amb la paraula «tabaquisme» al llarg del temps (1881-2015).

FONT: *La Vanguardia*.

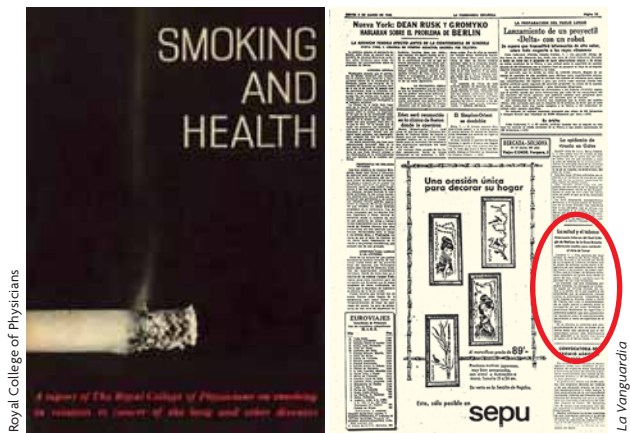

Figura 5. A l'esquerra, portada de l'informe «Smoking and Health» [«El fumar i la salut»] presentat pel Reial Col·legi de Metges del Regne Unit el 1962. A la dreta, un breu aparegut en el periòdic *La Vanguardia* dies després en el qual s'informava de la publicació del document.

A Espanya, la discussió prèvia a la Llei 28/2005 de mesures sanitàries contra el tabaquisme durant la major part de l'any 2005 (la llei es va aprovar el 26 de desembre de 2005 i va entrar en vigor l'1 de gener de 2006) és un cas evident de la importància dels mitjans de comunicació. Tal com descriu l'Informe Quiral de 2006 (Fundació Vila Casas, 2007), les portades dels més importants periòdics d'àmbit estatal es van fer eco durant tot l'any de les propostes, negociacions i modificacions de la llei, amb una mitjana aproximada de quaranta textos sobre tabac cada mes i un pic de més de dos-cents al desembre de 2005. Les set-cents notícies sobre tabac durant l'any 2005 van doblar pràcticament les dels anys 2002 a 2004 i van triplicar les d'anys precedents (1997 a 2001). Aquesta tendència es pot també observar en les notícies publicades per *La Vanguardia*, periòdic veterà de la premsa espanyola amb informació accessible per internet des de l'any 1881, com pot comprovar-se en la figura 4.

El tractament de les notícies sobre el tabac ha anat canviant amb el pas del temps. Valga com a exemple la timidesa amb què va ser tractada en *La Vanguardia* la presentació de l'informe «Smoking and Health» del Reial Col·legi de Metges del Regne Unit el 6 de març de 1962 a Londres, apareguda tan sols en una breu notícia d'agència dos dies després (figura 5).

És evident que els mitjans de comunicació han canalitzat publicitat i informació sobre el tabac des dels

orígens mateixos del negoci massiu del tabac i que la indústria del tabac ha intentat influir sobre els mitjans de comunicació i els informadors. A pesar d'això, a Espanya, com en altres països desenvolupats, els mitjans de comunicació han estat decisius per a crear el canvi social necessari per al control del tabac. ☺

REFERÈNCIES

- Atusingwize, E., Lewis, S., & Langley, T. (2015). Economic evaluations of tobacco control mass media campaigns: A systematic review. *Tobacco Control*, 24(4), 320–327. doi:10.1136/tobaccocontrol-2014-051579
- Doll, R., & Hill, A. B. (1950). Smoking and carcinoma of the lung; preliminary report. *British Medical Journal*, 2(4682), 739–748.
- Hilamo, H., Kahl, U., & Lambe, M. (2009). The Philip Morris Nordic journalist program: Strategies, implementation and outcomes. *Health Policy*, 89(1), 84–96. doi:10.1016/j.healthpol.2008.05.003
- Fundació Vila Casas. (2007). *Informe Quiral 2006*. Barcelona: Fundació Vila Casas.
- Levin, M. L., Goldstein, H., & Gerhardt, P. R. (1950). Cancer and tobacco smoking: a preliminary report. *Journal of the American Medical Association*, 143(4), 336–338.
- Pierce, J. P., & Gilpin, E. A. (2001). News media coverage of smoking and health is associated with changes in population rates of smoking cessation but not initiation. *Tobacco Control*, 10(2), 145–153. doi:10.1136/tc.10.2.145
- Rothermel, T. (1984). *Conference of Latin American journalists in Madrid*. (Núm. Id. 2023272337-2338). Consultat en <https://industrydocuments.library.ucsf.edu/tobacco/docs/#id=qkpm0114>
- Royal College of Physicians. (1962). *Smoking and health*. Londres: Royal College of Physicians. Consultat en <https://www.rcplondon.ac.uk/projects/outputs/smoking-and-health-1962>
- Soto-Mas, F., Villalbí, J. R., Granero, L., Jacobson, H., & Balcazar, H. (2003). The tobacco industry's internal documents and smoking prevention in Spain. *Gaceta Sanitaria*, 17(3), 9–14.
- Surgeon General's Advisory Committee on Smoking and Health. (1964). *Smoking and health*. Washington: Office of the Surgeon General.
- Thun, M. J. (2005). When truth is unwelcome: The first reports on smoking and lung cancer. *Bulletin of the World Health Organization*, 83(04), 144–145. doi:S0042-96862005000200015
- Winokur, M. N. (1995). *Spanish media trip. August 8, 1995*. (Núm. Id. 2050765956). Consultat en <https://industrydocuments.library.ucsf.edu/tobacco/docs/#id=spcj0124>
- World Health Organization. (2000). *Tobacco industry strategies to undermine tobacco control activities at the World Health Organization*. Disponible en http://www.who.int/tobacco/resources/publications/general/who_inquiry/en/
- Wynder, E. L., & Graham, E. A. (1950). Tobacco smoking as a possible etiologic factor in bronchiogenic carcinoma; a study of 684 proved cases. *Journal of the American Medical Association*, 143(4), 329–36.
- Esteve Fernández.** Director de la Unitat de Control del Tabac de l'Institut Català d'Oncologia (ICO), L'Hospitalet de Llobregat (Barcelona), centre col·laborador de l'Organització Mundial de Salut per al Control del Tabac. És també professor titular del departament de Ciències Clíniques de la Universitat de Barcelona.

«L'OMS I EL MOVIMENT DE CONTROL DEL TABAC HAN INCLÒS ENTRE LES SEUES PRIORITATS DENUNCIAR LES MANIOBRES DE LA INDÚSTRIA TABAQUERA PER A MANIPULAR ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ»